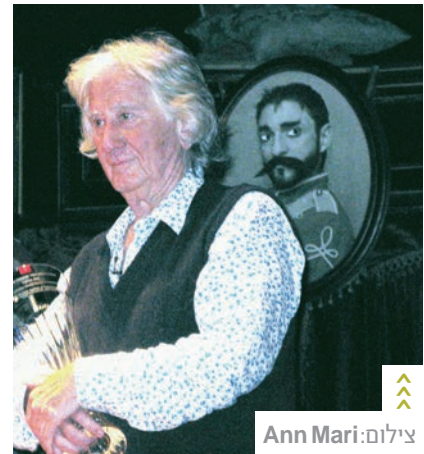

תאטרון המדוכאים

של אוגוסטו בואל

הרן סנד
(מעובד מתוך טקסט של חן אלון)

צילום: Ann Mari

צילום: Flickr/Thehero2

👉 "תיאטרון המדוכאים" הוא שמה של שיטה תיאטרונית שפותחה בברזיל ע"י אוגוסטו בואל, שיטה שבבסיסה הטענה שאדם יכול להשתנות רק כתוצאה מדיאלוג, ממפגש עם האחר. על אופייה ניתן ללמוד משלושה סיפורים שנהג בואל לספר בהודמנויות שונות, כשהציג את תהליך פיתוח השיטה, על מפגשים שונים שהיו לו בזמן שעסק בעבודה תיאטרונית קונבנציונלית יותר.

המפגש הראשון, התרחש בתחילת שנות השישים בברזיל. כחלק מהמאבקים החברתיים בדיקטטורה ובשיטה הכלכלית בברזיל באותה עת - שאפשרה למיעוט של בעלי אדמות לא רק להחזיק באדמותיהם, אלא להיות בעליהם ואדוניהם של מיליוני צמיתים שעבדו על אדמות אלה בשיטה הפיאודלית - הכינו בואל וחבריו הצגת מחאה. בסצנת הסיום, השחקנים נעמדו אווזים בנשק בשורה בקצה הבימה וקראו יחד בקריאות קצובות: "הגיע הזמן לשחרר את האדמות שלנו, הגיע הזמן לשפוך דם". ההצגה התקבלה בהתלהבות רבה בקרב קהל האיכרים, ולאחריה ניגש לבואל איכר בשם וירז'יליו ואמר לו: "נצטייד בנשק ונלך להיאבק ולשחרר את אדמותינו, לשפוך את דמנו במלחמה הצודקת נגד בעלי הקרקעות המדכאים". בואל חיך ואמר לו: "אלה לא כלי נשק אמיתיים, הם עשויים מקלקר ואינם יורים". וירז'יליו השיב: "כלי הנשק אולי לא אמיתיים, אבל אתם בני אדם אמיתיים ואנחנו נדאג לכם לנשק ונצא יחד לשחרר את האדמות". בואל השיב: "אנחנו באמת

עוצרים את ההצגה ושואלים את הקהל כיצד להמשיך: ההצגה מבקשת למצוא פתרונות לדיכוי שמוצג במהלכה.

המפגש השני התרחש ב-1973 בפרו. יום אחד אישה ביישנית פנתה לבואל וסיפרה, כי כמה פעמים בחודש, בעלה מבקש ממנה כסף כדי לשלם את המשכנתא על הבית שלטענתו הוא בונה עבורם. היא העבירה לו את כל חסכונותיה, אך רק לעתים הוא היה מביא לה קבלות בכתב יד על התשלומים החודשיים. כשביקשה לראות את הבית שהוא קונה, הוא דחה אותה בתירוצים שונים. יום אחד היא ביקשה משכנה לקרוא עבורה את ה"קבלות" על תשלומי המשכנתא. הסתבר לה, כי אלה לא היו קבלות, אלא מכתבי אהבה מפילגשו של הבעל. "אתה רואה, זה סיפור אישי ולא פוליטי", סיכמה האישה. בואל השיב שאינו יודע והציע לשאול את הקהל.

שחקניו של בואל עיצבו את הסיפור כסצנה <<<

בני אדם אמיתיים, אבל אנחנו אמנים והנשק היה מטפורה למאבק שאנחנו מעודדים אתכם לעשות". וירז'יליו ענה: "עכשיו הבנתי למה אתה מתכוון כשאמרת שהגיע הזמן לשפוך דם כדי לשחרר את האדמות - התכוונת לדם שלנו, לא לדם שלכם", הפנה את גבו והלך. בואל מספר שבאותו יום הבין את האמירה של צ'ה גווארה, שהגדיר את הסולידריות כעמידה תחת אותם סיכונים, ובעקבותיה את ההבחנה בין תאטרון דידקטי, מחנך, לבין תאטרון פדגוגי, המבטל את ההפרדה בין אמנים למדוכאים ומעמיד את הסולידריות במרכז החוויה התאטרונית: אל תסיף על הבימה למשהו שאינך מסוגל לעשות מחוץ לה.

כך נולד מרכיב מרכזי בהצגות תיאטרון המדוכאים, "הדרמטורגיה הסימולטנית" - תאטרון אינטראקטיבי שבמסגרתו השחקנים מציגים סיטואציה שעלתה מהקהל, ובאמצע

בפעולה, היא עושה זאת באופן אישי וייחודי שאינו ניתן להחלפה. שום אמן או שחקן לא יכול לעשות זאת במקומה. על הבימה השחקן הוא פרשן, מתרגם, ולעולם יהיה משהו מזויף בפרשנות ובתרגום.

כך נולד אחד הפורמטים המרכזיים של תיאטרון המדוכאים - תאטרון הפורום, שבו השליטה מועברת לצופים: לאחר הצגת ההצגה, הכוללת סצנות מבוססות על סיפורי דיכוי אישיים, אותנטיים מתוך המציאות של אנשי הקהילה, הג'וקר - מנחה ובימאי תאטרון המדוכאים - מזמין את הצופים שחקנים לעלות לבמה ולהחליף את הדמות הראשית, המדוכאת. תאטרון זה מבקש להביא לידי ביטוי בפעולה, בכלים תאטרוניים, את מגוון החלופות העולות מתוך מחשבותיהם ותשוקותיהם של הצופים שחקנים. מיד לאחר כל התערבות מנתח הג'וקר בשיתוף הקהל את דרך הפעולה שנבחרה על ידי הצופה שחקן בהתערבות. את התהליך הזה מכנה בואל למידה משותפת. תהליך אינטראקטיבי זה מאפשר דמוקרטיזציה של התהליך התאטרוני.

המפגש השלישי של בואל התקיים בתקופת גלותו באירופה. בעקבות מאבקו בדיקטטורה הוא נכלא, עונה ואולץ לצאת לגלות. במשך כ-15 שנה עבד עם קבוצות שונות שסובלות מדיכוי, ושוב נתקל בגזענות, סקסיזם, תנאי עבודה מחפירים, משכורות מבישות, משטרה מתעמרת ועוד. עם זאת, בסדנאות תאטרון המדוכאים שערך, הוא הופתע לגלות צורות דיכוי שהיו חדשות לו: בדידות, היעדר תקשורת, פחד מריקנות. עבור מי שחוהה דיקטטורה אלימה ואכזרית, תופעות אלה נראו לו תחילה שטחיות ולא ראויות לתשומת לב. אולם לאט לאט הוא הבין שדיכוי לא חייב להיות קונקרטי, אלא יכול להיות פנימי. בעקבות זאת פיתח את טכניקות קשת התשוקה (Rainbow of Desire), העוסקת בדיכוי מופנם ובזיהוי תהליכי ההפנמה שלו. מושג מרכזי בשיטה זאת הוא "השוטר שבראש" (Cop in the Head) - אותם שוטרים של המשטר הדיקטטורי שבברזיל אולי נמצאים ברחובות, באירופה נמצאים בתוך ראשם של האנשים.

כך, תאטרון הפורום הוא שיטה שמבנה מחדש את פורמט התיאטרון עצמו ככלי לשינוי חברתי. גם בישראל ישנה קבוצה קטנה של אנשי תאטרון המדוכאים, שהעלו הצגות סביב נושאים הקשורים ליחסי ישראלים-פלסטינים, מערכת הבריאות בפריפריה, ועוד. ///

צילום: Flickr/Thehero2

אבל עשינו בדיוק את מה שביקשת", אמר לה בואל. "אבל זה לא מה שביקשתי", היא השיבה, "אני אמרתי שהיא צריכה להבהיר לו באופן חד משמעי מה הוא עשה ורק אחרי זה היא יכולה לסלוח לו". "לדעתי זה בדיוק מה שעשינו", אמר בואל, "אבל אם את לא מרוצה, אנחנו יכולים לנסות שוב". "בבקשה", היא אמרה. בואל ביקש מהשחקנית להגזים, להעמיק את הדרישה והתביעה מהבעל להבין את חומרת מעשיו. ההסברים היו יותר משכנעים הפעם, והבעל התנצל על מעשיו. אולם האישה נראתה עוד יותר עצבנית. "עשינו כמיטב יכולתנו אבל שום דבר לא מספק אותך", אמר לה בואל, "אם את עדיין לא מרוצה, למה שלא תעלי על הבימה ותראי לנו למה את מתכוונת כשאת אומרת שיחה נוקבת?" האישה השמנה לקחה נשימה עמוקה ושאלה: "אני יכולה?", "בהחלט", השיב בואל. היא עלתה על הבימה, אחזה בשחקן שגילם את הבעל, שהיה במקרה חלש ורזה, והחלה להכות אותו עם מקל של מטאטא, תוך כדי שהיא מטיחה בו את דעותיה בנושא יחסי נשים וגברים. השחקנים ניסו להציל את חברים, אבל האישה הייתה הרבה יותר חזקה מכולם. לפתע היא נעצרה, מרוצה, הושיבה את הקורבן שלה על כיסא ואמרה: "עכשיו, אחרי שערכנו את השיחה הנוקבת והמאוד כנה הזאת, אתה יכול ללכת למטבח ולהכין לי ארוחת ערב. כי אחרי כל זה התעייפתי מאוד". בואל מספר שבאותו רגע הבין, שכשהצופה עצמה עולה על הבימה ומוציאה לפועל את הרעיון שהיה לה בראש

והציגו אותו. ברגע המשבר צלצל הגבר בפעמון והשאלה הייתה מה ניתן לעשות. בואל מספר כי לו עצמו לא היה שום רעיון, אולם מהקהל הגיעה הצעה: "תני לו להיכנס ותגידי לו שנודעה לך האמת, תתחילי לבכות כדי שהוא ירגיש אשם. הוא יתחנן לסליחה ותסלחי לו. את יודעת שאישה לא יכולה להישאר לבד, זה מסוכן במדינה הזאת". השחקנים אלתרו את הפתרון והדמעות, הגבר ביקש סליחה, האישה סלחה, אבל אישה אחרת בקהל הייתה מאוד לא מרוצה. "לא", היא צעקה, "זו טעות. היא צריכה לנעול אותו מחוץ לבית". השחקנים אלתרו גם את ההצעה הזו. השחקן ששיחק את הבעל שמח מאוד. הוא אמר לאישה: "אה, מצוין, אני הולך למאהבת שלי ואני אחיה איתה". אישה שלישית הציעה פתרון הפוך: לעזוב אותו לבד בבית, לנטוש אותו לנצח. הבעל שוב היה מרוצה: הוא יוכל לחיות עם המאהבת בביתו. הצעות עלו מכל עבר, וקבוצת השחקנים אלתרה את כולן. בואל מספר, כי אישה שמנה מאוד, שישבה בשורה השלישית והניעה את ראשה בחוסר שביעות רצון, הביטה בו במבט מלא שנאה. הוא פנה אליה בעדינות: "גברתי, יש לי תחושה שיש לך רעיון, תגידי לנו ואנחנו נאלתר אותו". היא הציעה לתת לבעל להיכנס, לקיים איתו שיחה נוקבת, ורק לאחר מכן לסלוח לו. בואל הופתע, הוא ציפה להצעה אלימה ואגרסיבית יותר. השחקנים אלתרו את הפתרון של האישה השמנה, אולם כשהסצנה הסתיימה היא נראתה זועמת עוד יותר מקודם. "גברתי, אני מאוד מצטער,

